

Habók Lilla

ELTE PPK, T-Systems Mo. Zrt.

habok.lilla@gmail.com

DIGITÁLIS ÁLLAMPOLGÁRSÁG AZ ELTÉRŐ ÉLETHELYZETEK TÜKRÉBEN

A Digitális Állampolgárság nem köthető az életünknek egy bizonyos területéhez, hanem jelen van mindenhol: a munkánkban, a szabadidőnk és az önképzésünk során. A különböző életterületeinken viszont eltérő lehet az eszközkészletünk is.

Az ELTE PPK ITOK Digitális Állampolgárság kutatócsoportja 2013-ban folytatott kérdőíves vizsgálatot pedagógusok, nem tanár felnőttek és tanulók körében, amelyben többek között az életterületek közötti eltérő eszközhasználatra világított rá. A kérdőív elméleti részét az átdolgozott Ribble (2011) modell (Ollé János et al, 2013) és a bővített Bloom taxonómiarendszer (Anderson–Krathwohl, 2001) alapján létrehozott mátrix adta.

Jelen tanulmányban a digitális kommunikáció, hozzáférés és eszközhasználat kompetenciához (összefoglalóan Digitális jelenléthez) kapcsolódó eredmények közül mutatom be azokat, amelyek az életterületek megkülönböztetésén alapulnak. Az egyes kompetenciák alatt a következő definíciót értjük (Ollé János et al, 2013):

- Digitális kommunikáció: Az információk digitális eszközök segítségével megvalósuló közvetítését vagy cseréjét jelenti önkifejezés, információátadás vagy együttműködés céljából. Része az eszközök technikai ismerete, az online kommunikáció sajátosságainak tudása, és a hatékony forma kiválasztásának képessége.
- Digitális hozzáférés: A hozzáférés a társadalmi, életvezetési és munkafolyamatokban való elektronikusan megvalósuló részvételt jelenti. A kompetencia része, hogy az egyén a saját meglévő keretein belül próbálja megteremteni a feltételeket a digitális eszközök használatára, értékteremtésre buzdít. Felismeri, mikor hasznos digitális eszközökben gondolkodni, mérlegeli az előnyeit és hátrányait.
- Digitális eszközhasználat: Az egyén az internetes tevékenységéhez leginkább illeszkedő eszközt választja, és hatékonyan használja annak érdekében, hogy önmaga vagy mások számára értéket teremtsen. Megközelíthető a technikai felkészültség és ismeret szempontjából, de az eszközhasználathoz kapcsolódó attitűd is fontos.

A három kompetencián belül, a bemutatott kérdések a Bloom taxonómiarendszer megértés és alkalmazás szintjein fordultak elő.

A pedagógusok által kitöltött kérdőív digitális jelenlét kompetenciacsoportra vonatkozó része 65 kérdésből állt, és 277 pedagógustól érkeztek vissza az ezekre adott válaszok. Míg a nem tanár felnőttekre vonatkozó külön kérdőívünknek ezen része 43 kérdést foglalt magába, és 114 kitöltőt sikerült elérnünk vele, akik különböző munkaterületeken dolgoznak. A tanulói kérdőív válaszait ezúttal nem dolgoztam fel. Az adatok tehát nem nevezhetőek reprezentatívnak, de az eredményekből levont következtetések jó alapot szolgálnak az újabb kutatásokhoz.

Digitális kommunikáció a munkában, a tanulásban és a szabadidőben

A digitális kommunikáción belül az életterület szerinti kérdéseink a Bloom taxonómiarendszer alkalmazás (application) szintjén jelentek meg. Ezen a szinten a digitális kommunikáció eszközeit a digitális állampolgár akkor használja, ha az a kommunikációs folyamatot elősegíti, mindehhez a megfelelő csatornát választja a cél érdekében, és igazodik a kommunikáció körülményeihez.

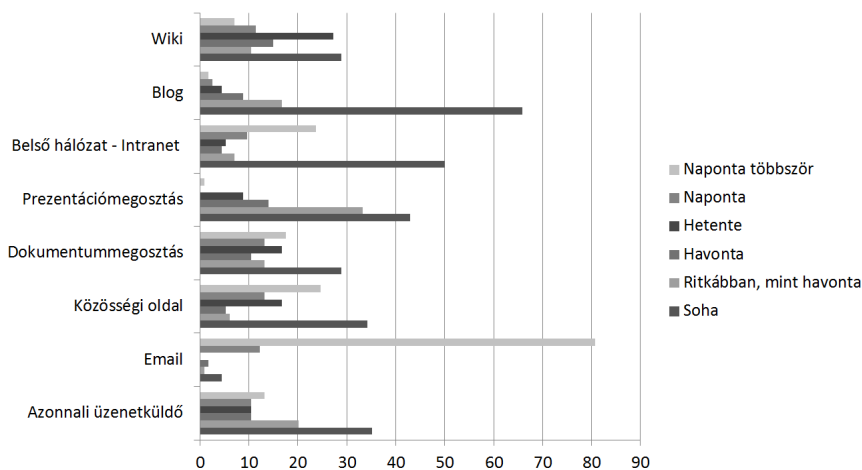
A kérdőívben három részkérdést tettünk fel ezzel kapcsolatban a nem tanár felnőttek számára, mely így hangzott: „*Munkájához / Szabadidejéhez / Önképzéshez kapcsolódó kommunikáció során mely eszközöket használja az alább felsoroltak közül?*” Ezzel kapcsolatban a gyakoriság megjelölését vártuk a kitöltőtől a „soha / ritkábban, mint havonta / havonta / hetente / naponta / naponta többször” skálán.

Digitális eszközök a munkához

A nem tanár felnőtt kitöltők közül több mint 40% a saját bevallása szerint a munkához soha nem használ prezentáció készítő/megosztó eszközt (43%), belső hálózatot (intranet) (50%) vagy blogokat (66%). További 25–35% soha nem szokta igénybe venni dolgozás során a különböző wikiket, dokumentum megosztó oldalakat, közösségi oldalakat vagy az azonnali üzenetküldő szolgáltatásokat.

Ezzel szemben 80% naponta többször szokott emailt írni a munkahelyén, de 23–24% akad azok között is, akik az intranetet és a közösségi oldalakat nyitják meg.

Az azonnali üzenetküldő eszközöket 20%, a prezentáció készítő/megosztó eszközöket 33%, a blogokat pedig 16,7% ritkábban, mint havonta, de használni szokta a munkájához kapcsolódóan. Szintén 16,7%-ra jellemző, hogy a dokumentum megosztó oldalakat vagy a közösségi oldalakat heti rendszerességgel látogatják munka céljából.

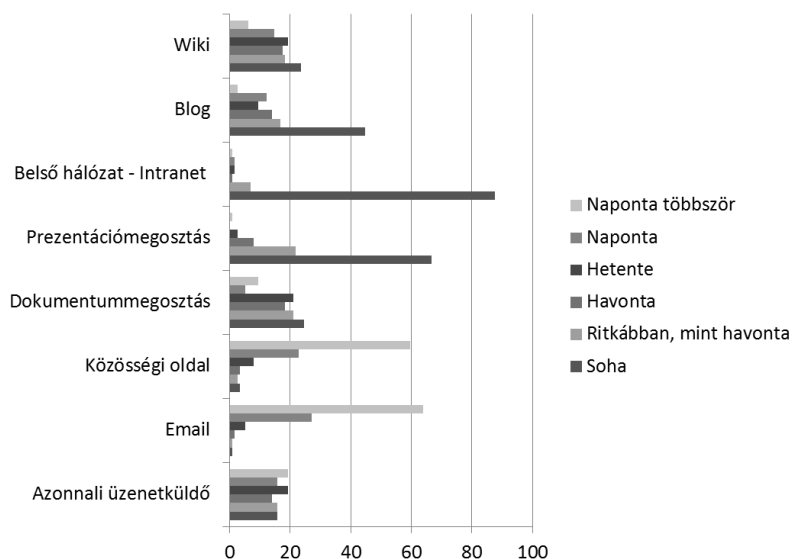
1. ábra: Munkával kapcsolatos eszközhasználat megoszlása

Szabadidős digitális eszközök

Arányaiban hasonló a helyzet, hogy a szabadidőben mely eszközöket nem szokták sohasem használni a nem tanár felnőttek, de a százalékok eltérőek. A prezentáció készítő/megosztó eszközöket 66,7% nem szokta használni, a belső hálózatot 87,7%, a blogokat pedig 44,7% nem venné elő szabadidejében. Ezen kívül még 23,7% tartozik azoknak a csoportjába, akik a wikit nem sorolják a szabadidős eltöltési módok közé.

Az email ebben az esetben is a leghasználtabb eszköz, 64% nyilatkozott úgy, hogy naponta többször küld a barátainak üzeneteket. Nem meglepő módon a közösségi oldalak követik 60%-kal a legkedveltebb szabadidős digitális eszközöket. Harmadikként pedig az azonnali üzenetküldő alkalmazások állnak, az előbbieknél kevesebb, 19%-kal.

A köztes gyakorisági arányok jobban megoszlanak, mint a munkahelyi eszközök esetében. Még 19% jelölte be, hogy hetente használ azonnali üzenetküldő eszközöket, illetve 16-16% naponta vagy ritkábban, mint havonta használja. Az email és a közösségi oldal napi szinten is jellemző, előbbi 27%-ot, utóbbi 23%-ot kapott a kitöltőktől. A dokumentum megosztást szabadidejében 21–21% heti szinten vagy ritkábban, mint havonta üzi, és még 18,4% használja havonta. A prezentáció készítés/megosztás más alkalmakkor sem annyira jellemző, 22% ritkábban, mint havonta használja. Továbbá a blogolást 16,7% üzi, a wiki olvasást pedig 18,4% ritkábban, mint havonta. Érdeemes megemlíteni, hogy vannak aktívabb bloggerek is, mivel 2,6% naponta többször blogol, naponta pedig még 12,3%.

2. ábra: Szabadidős eszközhasználat megoszlása

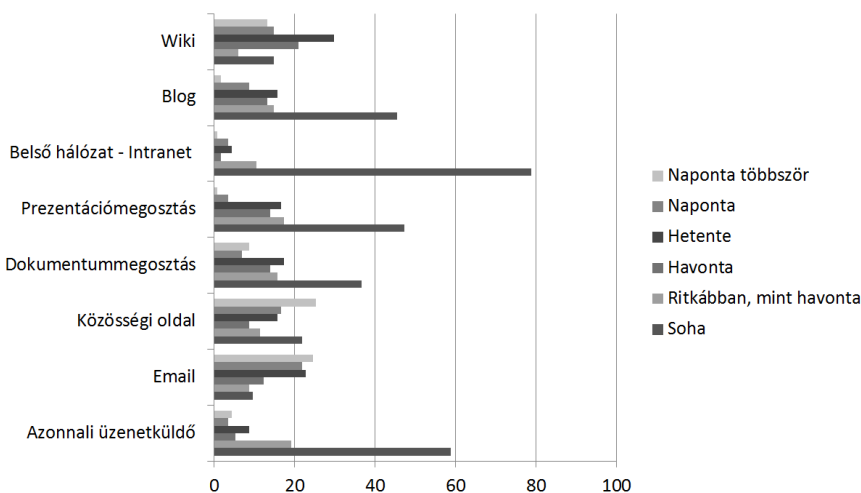
Digitális eszközök a tanuláshoz

Az önképzés/tanulás esetében még több százalék megjelenik azoknak az eszközöknek a listáján, amit soha nem szoktak használni. A prezentáció

készítő/megosztó eszközöket 47,4% nem venné elő tanuláshoz, a belső hálózatot 79% nem használná, a blogokat 45,6% nem tartja önképzésre alkalmasnak, és még 58,8% nem az azonnali üzenetküldő eszközökkel beszélne meg a tanulnivalót. Viszonylag magas, 22% azoknak a száma, akik a közösségi oldalakat sem használnák, és 15% a wikit sem venné elő, pedig az hagyományosan jó lehetőség lehet az önképzésre.

Ezzel ellentétben 24,6% az emailt még a tanuláshoz is jó eszköznek tartja, és 25,4% akik szerint a közösségi oldalak is naponta többször érdekesek a meglátogatásra tanulási célból. Ezek a lehetőségek naponta és hetente is népszerűek, még 22-23% emailezik az önképzés miatt, és 16–17% böngészzi a közösségi oldalak releváns tartalmait.

Inkább hetente látogatják a wikiket (30%), a dokumentummegosztó oldalakat (17,5%), a prezentáció készítő/megosztó oldalakat (16,7%) és a blogokat (16%).

3. ábra: Önképzéshez használt eszközök megoszlása

Munkahelyi, önképzési és szabadidős eszközök összehasonlítása

Mindhárom életterületre jellemző a nem tanár felnőtt mintánk esetében, hogy leginkább az email-es kommunikációs formát (pl. Gmail, Hotmail, Outlook) és a közösségi oldalakat (pl. Facebook, Google+) kedvelik, amit akár naponta többször is meglátogatnak különböző célból. A három területet összevetve már jobban kibontakoznak az arányok, miszerint az email a munkahelyi helyzetekben a leginkább használt eszköz (81%), kevésbé a szabadidőben (64%), és legkevésbé az önképzési helyzetekben (24,6%). A tudásmenedzsment tanulmányoknak is a témájául szolgál az a gondolat, hogy az email fokozott jelenléte miatti hátrányokat meg kellene oldani. Ugyanis általában két ember közötti kommunikáció jellemző rá, noha sokszor az egész munkahely számára értékes információkat tartalmaz. Ezek az információk viszont így dokumentálatlanul maradnak, és csak a résztvevő felek számára visszakereshetőek, legfőképp a személyiségi jogok miatt. (Jackson–Tedmori, 2004)

Más szempontból hasonló a helyzet a közösségi oldalaknál, ebben az esetben természetesen a szabadidős elfoglaltság a leginkább jellemző (59,6%), míg a munkahelyi használat (24,6%) és a tanulási célból történő látogatás (25,4%) sokkal kevésbé.

Az intranet használatának aránya nem meglepő módon munkahelyi környezetben ért el a legmagasabb százalékot (naponta többször: 23,7%), így is csekély a várthoz képest. Ezt a munkakör, és konkrétan a munkahelyi digitális hozzáférés magyarázhatja.

Érdekes a dokumentum megosztók (pl. Dropbox, Google Drive), a prezentáció készítő/megosztó oldalak (pl. Prezi, Slideshare) és a blogok (pl. Wordpress, Blogter, Blog.hu) viszonylagos népszerűtlensége mindhárom területen, annak ellenére, hogy jól használhatóak lennének a munkahelyi tudásmegosztásra, az önképzésre és a szórakozásra egyaránt – a tartalomtól függően.

Szakmai és nem szakmai tevékenységek pedagógusok számára

A pedagógus kérdőívben egy másik típusú kérdést tettünk fel, mely arra vonatkozott, hogy a felsorolásban szereplő tevékenységeket vajon a kitöltő: csak a szakmai ügyei során szokta végezni / csak a hétköznapi tevékenysége során / mindkét területen / ugyanolyan gyakorisággal mindkét esetben. Arra is adtunk lehetőséget, hogy bejelölje, ha a tevékenységet egyáltalán nem végzi, vagy nem ismeri.

A „nem ismeri” kategóriát egészen kevés százalékban jelölték be. A legmagasabb arányt az online fogalomtérképek szerkesztésénél kaptuk (8,4%), ezt követte az online életvezetéshez kapcsolódó szolgáltatások (5%), az online közösségek működtetése (4,7%) és a videóhívás digitális kommunikációs eszközzel (4,4%).

A szakmai szempontokból és szabadidőben egyaránt használt tevékenység ez esetben is az email fogadás (61,8%) és az email írás (62,5%), sőt az „ugyanolyan gyakran használja” kategóriában is ezek érték el a legmagasabb értéket (23–24%). Kisebb arányban jelent meg az információszerzés közösségi oldalakon (45,5%) és az információmegosztás közösségi oldalakon (31,3%). Illetve a pedagógusok körében közkedveltebbnek tűnik a digitális- (40,7%) és az online dokumentumszerkesztés (29,8%), pl. szöveg, prezentáció, táblázat, kérdőív szerkesztése. Utóbbi kettő az, amelyet a csak szakmai tevékenységhez kapcsolódóan is többen megjelöltek (32,7–33,5%).

Inkább a hétköznapi teendők közé sorolták a videóhívást (38,5%), írásos- (38,5%) és hangalapú csevegést (37,8%), illetve az online életvezetéshez (32%) és az online helymeghatározáshoz (29%) kapcsolódó oldalakat.

A legtöbben mégis azt választották, hogy nem használják a szolgáltatásokat. Több mint 40% nyilatkozott így a tanárok közül a következő tevékenységek esetében:

- videók megosztása (66,2%),
- állapotjelentés közösségi oldalon (64,7%),
- online fogalomtérképek szerkesztése (61%),
- online közösségek működtetése (53,5%),
- online életvezetéshez kapcsolódó szolgáltatások (48,7%),
- online helymeghatározó szolgáltatások (42,5%),
- fényképek megosztása online oldalakon (40,7%).

Különösen meglepő az elzárkózás az online fogalomtérképek témakörében, amellyel könnyen szemléltethetővé válna egy-egy tananyag magyarázata a diákok számára, akár közös munkával egybekötve. Továbbá érdekes, hogy az online közösségek működtetését nem vállalja a kitöltők nagy aránya, miközben a közösségi oldalakon könnyen

létrehozhatóak csoportok az osztályokhoz vagy az érdeklődési körökhöz (tantárgyakhoz) kötődően, amelyeken keresztül egyszerű információt megosztani, kommunikálni vagy eseményeket szervezni.

Milyen tevékenységhez szükséges az internet?

A digitális eszközhasználat kompetencián belül arra vonatkozóan tettünk fel kérdést, hogy a nem tanár felnőtt kitöltők milyen helyzetekben preferálják inkább az internet használatát a hagyományos megoldásokkal szemben, a különböző életterületeken. Ezt a kérdést Bloom taxonómiájában a megértés (comprehension) szintjének feleltettük meg, mely szerint a felhasználó meg tudja érteni, hogy bizonyos tevékenységekhez különböző eszközök párosíthatóak, tudja a lehetőségeket és a korlátokat.

Mindhárom életterületre vonatkozóan öt tevékenységet soroltunk fel, melyeknél a kitöltőnek döntenie kellett, hogy 6-os skálán (egyáltalán nem – teljes mértékben) hová sorolja az internet szükségességét az adott situációban.

Az internet szükségessége a munkában, a tanulásban és a szabadidőben

Az előbbi adatokból is kikövetkeztethető és nem meglepő adat, hogy a *munkahelyen a dolgozók* döntő többsége, 93,7% a levelezéshez feltétlenül szükségesnek tartja az internetet. További 88% szerint a dokumentummegosztás is online körülmények között a legegyszerűbb a kollégákkal. Az adattárolás már jobban megosztotta a véleményeket, 66,4% teljes mértékben vagy közel annyira tartja szükségesnek hozzá az online teret, de akadtak olyanok is (8%), akik szerint egyáltalán nem szükséges. Két esetben, a megbeszélések és a „munkatársakkal való beszélgetés” kapcsán billent a mérleg a másik irányba, a hatos skálán inkább a személyes formát részesíti előnyben 62–66%.

A *nem munkahelyi vagyis szabadidős* tevékenységek sorában az „információ gyűjtése egy témáról” emelkedik ki, amelyet a kitöltők 92,7%-a leginkább online végez szívesen. Ezt követi az „érdeklődési kör szélesítése” (72%) és a „hasznos információk felkeresése” (64,5%). Megoszlanak a vélemények, de a többség még mindig inkább az internetet preferálja a „hobbyhoz tartozó tevékenység folytatása” során (63,6%). Viszont a szabadidő eltöltését egyértelműen a többség (60%) az internet-mentes világhoz köti.

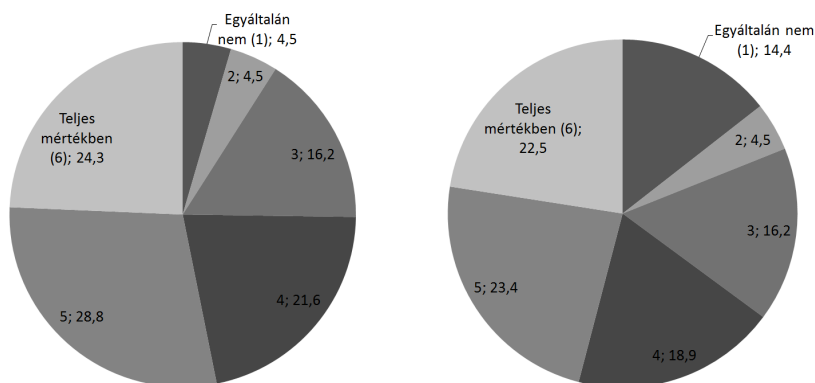
Az *önképzési* helyzetekben a „képzések keresése” (89%), a „képzésre való jelentkezés” (72,7%) és az „oktatótól való segítségkérés” (65,5%), amelyhez a kitöltők nagy része szükségesnek érzi az internetet. Ezen a területen nem akadt olyan tevékenység, amelyet a hatos skálán a többség döntően az első háromba sorolna, de nem annyira egyértelmű, hogy teljes mértékben szükségesnek éreznék a netet egy kurzus meghallgatásához (teljes mérték: 11,8%, inkább szükséges: 60%), teszt írásához (teljes mérték: 11%, inkább szükséges: 57,2%).

A kérdéssel kapcsolatban sokkal több esetben számítottunk arra, hogy a kitöltők inkább a hagyományos megoldásokat fogják preferálni az internettel szemben, hiszen a megértés „Bloom” szintje magában foglalja, hogy a felhasználó tudja, milyen esetekben érdemes digitális eszközt használni, és mikor hatékonyabb például a szóbeli közlés. Az adatokból látszik, hogy a megszokott kommunikáción alapuló megbeszélés tartást vagy munkatársakkal való beszélgetést inkább a hagyományos térben tartják, de közel sem mindannyian. Ennél még meglepőbb, hogy az oktatóktól való segítségkérés nagy arányban az internetre toldott (83% inkább online keresné meg, mint személyesen).

Feltétlenül szükséges internetes tevékenységek

Arra is megkértük a kérdőív kitöltőit a „megértés” szinten, jelöljék, mely tevékenységek végezhetőek csak az interneten. Helyesen a fényképezésnél a többség (90%) azt jelölte, hogy egyáltalán nem szükséges vagy kevésbé szükséges. Az „aktuális tartózkodási hely közzétételéről” is így gondolkodnak (61%), pedig a kérdőív összeállításánál a hangsúly a közzétételen volt, pl. Swarm (4sq), Places alkalmazások.

Ellenben a videós üzenetküldéshez szerintük is szükség van internetre (84,6%), és a többségnek a földrajzi helytől független dokumentumszerkesztéshez is (71%), de ezt már jóval kevesebben jelölték így, mint várható lett volna.

4. ábra: Balra: Szállásfoglalás

Jobbra: Kétirányú kommunikáció

A legérdekesebb adatok mégis a szállásfoglalás és a kétirányú kommunikáció kapcsán érkeztek. A szállásfoglalásról a kitöltők 74,7%-a gondolja úgy, hogy feltétlenül szükséges hozzá az internet használata, és nem gondolkodnak például telefonhívásban. A kétirányú kommunikáció pedig 64,8% szerint inkább az internethez kötődő tevékenység, amely magyarázható azzal, hogy esetleg nem értették, hogy valójában két személy közötti „beszélgetésről” van szó, amelyhez nem feltétlenül szükséges az online tér. Habár már több kutatás bizonyította, hogy az internetes kommunikáció kedvelt forma barátok és családtagok körében (pl. Subrahmanyam et al, 2008), és mélyíti a kommunikációs felek közötti kapcsolatot (pl. Valkenburg–Jochen, 2007).

Összefoglaló

Az ELTE PPK ITOK 2013-as kutatásának eredménye szerint a nem tanárként dolgozó felnőttek (n=114) és a tanárok (n=277) digitális eszközhasználatra hasonlóságot mutat egymással a szakmai és a szabadidős tevékenységek során. Mindkét minta számára az email és a közösségi oldalak a legnépszerűbb eszközök minden területen. A tanárok az online- és digitális dokumentumszerkesztést (pl. szöveg, prezentáció) többször használják szakmai munkájuk során, mint a nem tanárok bármely területen. Akadnak viszont olyan eszközök, amelyek egyik minta esetében sem kifejezetten népszerűek, pl. blog, azonnali üzenetküldés (csevegés), amelyet inkább a szabadidős tevékenységek közé sorolnak. A nem tanár felnőttek a legtöbb tevékenységhez

szükségesnek találják az internetet, ezek alól többnyire a beszélgetésen alapuló tevékenységek a kivételek, de az oktatótól való segítségkérést mégis inkább online keretek közt tennék meg.

Irodalomjegyzék

- Anderson, L. W.; Krathwohl, D. R. (szerk.) 2001. A taxonomy for learning, teaching and assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of educational objectives: Complete edition. Longman, New York.
- Jackson T., Tedmori S. 2004. Capturing and managing electronic knowledge: the development of the email knowledge extraction (EKE) system. In: Innovations Through Information Technology, 463–466
- Ollé J., Lévai D., Domonkos K., Szabó O., Papp-Danka A., Czirfusz D., Habók L., Tóth R., Takács A., Dobó I. 2013. *Digitális állampolgárság az információs társadalomban*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Ribble, M. 2011. *Digital Citizenship in Schools. Second Edition*, ISTE, Eugene, Oregon, Washington, D.C.
- Subrahmanyam, K.; Greenfield, P. 2008. *Online Communication and Adolescent Relationships*. In: The Future of Children, Vol 18(1), 119–146
- Valkenburg, P.M.; Jochen, P. 2007. *Preadolescents' and adolescents' online communication and their closeness to friends*. In: Developmental Psychology, Vol 43(2), 267–277.
URL: <http://psycnet.apa.org/journals/dev/43/2/267/> (2014.08.31.)